

مقلدان گلستان

چکیده

تلفیق نظم و نثر در گلستان سعدی و تقسیم آن به ابواب مختلف و مرتبط به طبقات اجتماعی عصر خود، این کتاب را آن چنان مشهور و مطلوب ساخت که بعدها ابواب قلم به تقلید آن آکاری نگاشته‌اند و می‌توان گفت در میان این مقلدان و پیروان، تنها قائم مقام نسبت به دیگران توفیق نسبی بیش تری داشته و در منشآت خود به سبک نگارش و روح سخن استاد سخن نزدیک شده است.

کلیدواژه‌ها

سعدی، گلستان، مقلدان، نثر فنی، تلفیق نظم و نثر

نسرین قدابنده

کارشناس ارشد (بان و ادبیات فارسی) و مدرس منطقه‌ی ۱۸ آموزش و پرورش تهران

گلستان از آن زمان که در افق ادب فارسی جلوه گر شد، محبوب و شایسته‌ی تقلید معرفی گردیده است و هر کسی که مایه‌ی ذوقی داشته، خواسته است بر نمط شیخ دفتری سازد یا دست کم سخنی پردازد و اگر فرو می‌مانده به درج و اقتباس کلمات شیخ دل را تسلی می‌داده و بر آستان افصح‌المتکلمین ایران از سر عجز سر می‌نهاده است. (شرح گلستان خزانلی، ص ۱۱)

تأثیر سعدی بر آثار متأخران به دو گونه دیده می‌شود: یکی در قالب و شکل بیان مطالب و دیگری در موضوع و معانی. پیروان سعدی را در سه گروه می‌توان دسته بندی کرد:

نخست گروهی که از سعدی آشکارا تقلید کرده‌اند، حتی عبارت‌ها و جملاتی مشابه او آورده‌اند؛ مانند «پرشان»، اثر «قآنی».

گروه دوم در کار خود تنها نظری بر گلستان داشته و اثر خود را به نثر مسجع آمیخته به نظم و حکایت‌هایی پندآمیز ساخته‌اند و خود اذعان دارند که خواسته‌اند چیزی بمانند «گلستان» بسازند؛ مانند «انیس العاشقین»، اثر «امیرحسین ایبوردی».

گروه سوم نگارندگانی هستند که به نحوی تحت تأثیر گلستان بوده‌اند، ولی خود به این امر معترف نیستند و شاید اینان ناخودآگاه تحت تأثیر گلستان بوده‌اند؛ مانند «نزهة الارواح»، از «امیرحسینی هروی» و این را نیز باید به یاد داشته باشیم

که شیوه‌ی نثر آمیخته به نظم و همراه حکایت‌ها را پیش از سعدی احمد غزالی در «سوانح العشاق» به کار برده است. بنابراین هر نوع چنین نگارشی را نمی‌توان تقلیدی دانست، مگر آن که سعدی را نیز مقلد غزالی بدانیم. (تبع در گلستان، منزوی، وحید، دوره‌ی یازدهم، ش ۲)

اینک سیر تقلید از گلستان سعدی را با معرفی مقلدان سعدی و ذکر آثارشان نشان می‌دهیم:

۱. نزهة الارواح

نزهة الارواح اثر «امیرحسینی هروی هوری» در گذشته‌ی سال ۷۱۸ یا ۷۱۹ ق. گفتاری است به نثر و نظم با حکایت‌های ادبی و عرفانی، در ۲۸ فصل و یک خاتمه و آن را به سال ۷۱۱ ق. نگاشته است.

نویسنده‌ی این اثر به طور غیر مستقیم متأثر از گلستان سعدی بوده است و خود به تقلید از گلستان معترف نیست. (منبع پیشین) آغاز کتاب: سپاس بی قیاس و منتها ملکی را که ملکش بی ابتاز است.

۲. روضه‌ی خلد

روضه‌ی خلد اثر «مجدالدین خوافی» است. او در نظم و نثر پارسی استاد بود. اثرش را در بهار سال ۷۳۳ ق. به پایان رسانید و بار دیگر در سال ۷۳۷ ق. در آن تجدید نظر کرد. (تاریخ ادبیات صفا، ج ۳/۲، ص ۱۳۱۹) بدین قرار:

۱. در صفات حکام ۲. در بیان شفقت

شیخ را در انشای آن‌ها به کار برده است. سخنش در غالب جای‌ها سهل و روان و به ندرت آمیخته با بعضی لغت‌های دشوار عربی است. (تاریخ ادبیات صفا، ج ۲، ص ۱۲۶۸)

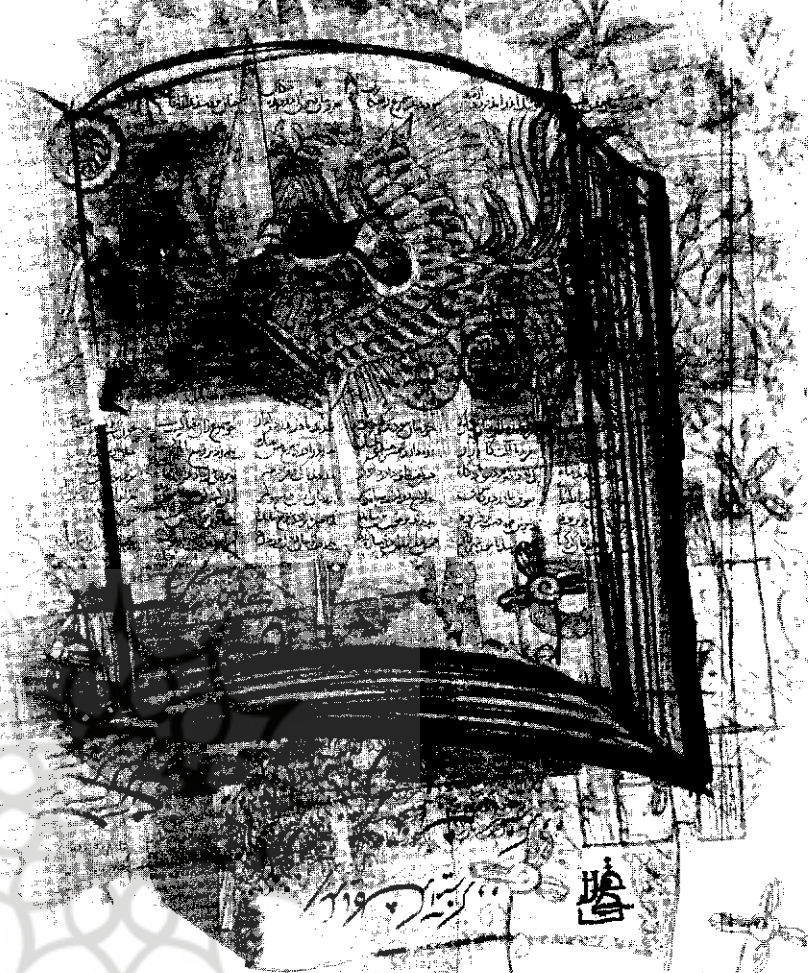
آغاز کتاب: حمد و سپاس مر خدایی را که از لیتش از سمت بدایت منزّه است.

۴. اخلاق الاشراف

اخلاق الاشراف اثر «عبید زاکانی» خواجه نظام‌الدین عبیدالله زاکانی قزوینی شاعر و نویسنده‌ی مشهور ایرانی در قرن هشتم هجری است. مهم‌ترین اثر منشور او همین کتاب است. انتخاب چنین اسمی در برابر کتاب «اوصاف الاشراف» خواجه نصیر از باب طعنه بوده است (تاریخ ادبیات صفا، ج ۲، ص ۲۶۳) عبید این کتاب را در سال ۷۵۱ ق. در هفت باب و هر باب در دو بخش نگاشته: یکی مذهب منسوخ که همان حکمت منی و رسمی است و دیگری مذهب مختار که در آن به روش خود ناهنجاری‌های روزگار خود، به‌ویژه در میان اشراف، را بازگو کرده است. نویسنده‌ی این اثر به‌طور غیر مستقیم متأثر از گلستان است. (وحید، منزوی، دوره‌ی یازدهم، ش ۲)

آغاز کتاب: شکر نامحصور و حمد نامحدود حضرت واجب‌الوجودی را جلّت قدرته... بر رأی اهل کمال که روی سخن در ایشان است پوشیده نماند...

۵. مزعفر و بغرا یا ماجرای برنج و بغرا
مزعفر و بغرا، یا ماجرای برنج و بغرا، اثر «بسحاق اطعمه» ابواسحاق حلاج اطعمه شیرازی از شعرا و نویسندگان قرن هشتم و نهم هجری است. در این اثر، در عبارات متوازن و مسجع، داستان جدال غذاها را با یکدیگر نشان می‌دهد و هم‌چون آثار مسجعی چون گلستان سعدی با اشعار،

آغاز کتاب: سپاس بی‌قیاس موجودی را که صفای باطن عارفان پرتو جود اوست و سیمای مطیعان اثر سجود او.

۳. نگارستان

نگارستان از «مولانا معین‌الدین جوینی» عارف اسفراینی جوینی از عارفان بزرگ قرن هفتم و هشتم هجری است. اثر معروف او همین کتاب است که به تقلید از نگارستان نگارش یافته و به نام مراد او «سعدالدین حموی» آراسته شده است. او نگارستان را به سال ۷۳۵ ق. به اتمام رساند و آن را به هفت باب منقسم کرد. هریک از باب‌های کتاب با حکایت‌های کوتاهی همراه است که نویسنده به شیوه‌ی سعدی نظم و نثر را در آن‌ها در هم آمیخته و سبک

و ایثار ۳ در بیان علم ۴. در عشق و محبت ۵. در عهد و فساد آن و پیمان ۶. در بیان بی‌وفایی دنیا ۷. در کرامات اولیا ۸. در ادب نفس ۹. در بیان صحبت و رفاقت ۱۰. در ریاضت و احوال فقرا ۱۱. در نکاح و احوال زنان ۱۲. در بیان کبر و حسد ۱۳. در ظلم ۱۴. در بیان بخل و لثیمی ۱۵. در بیان نوادر کلام ۱۶. در احوال طوایف ۱۷. در احسان با اهل فضل ۱۸. در بیان دین و موعظت.
این کتاب به نام «خارستان» در ۱۶ باب، در کانپور به سال ۱۹۱۱ ق. چاپ شده است. (منزوی، وحید، دوره‌ی یازدهم، ش ۲) این اثر به‌طور مستقیم متأثر از گلستان سعدی و تقلیدی آشکار از آن است.

چند تن با تخلص سعدی یاد شده است، از آن میان شیخ الاسلام سعدالله کندوری لکنهوی، در گذشته به سال ۸۸۱ ق. است. (وحید، منزوی، دوره یازدهم، ش ۲) آغاز کتاب: سبحان الله العظیم. رواست تو را خدایی و سزاست تو را کبریایی، که وجود تو بخشیدی ذرات مکنونات را.

۱۳. نظیره‌ی محمد افندی

کتابی از «محمد افندی» قرن نهم که امروزه اثری از آن در دست نیست. (ذکر جمیل سعدی، ج ۳، ص ۲۲۶)

۱۴. نگارستان بی مانند

نگارستان بی مانند از «ابن کمال پاشا احمد» فرزند سلمان، فقیه حنفی ترک است (در گذشته در استانبول به سال ۹۴۰ ق.) وی در بیش تر رشته های علوم روزگار خود نگاشته هایی به فارسی، عربی و ترکی دارد. این کتاب را در سال ۹۳۹ ق. در هشت باب، در پند و اندرز و داستان های واقعی تاریخی، که شماره ی آن ها به چهارصد می رسد، نگاشته است (وحید، منزوی، دوره یازدهم، ش ۳) او نگارستان را به تقلید از گلستان سعدی و بهارستان جامی نگاشته است و «بلوشه» آن را تقلید بدی از گلستان می داند. (انواع نثر فارسی، رستگار فسائی، ص ۵۲۱)

آغاز کتاب: منتهای بی انتها خدای بی همتای را، عز و جل، که در تشیید مبانی حکمش عجل است.

یوسف» نگاشته است. («فوائد الضیائیة» را نیز برای او نوشته است). این کتاب مانند گلستان در هشت روضه است. (بهارستان به تصحیح حاکمی، صص ۱۳-۷) این اثر متأثر از گلستان سعدی و تقلیدی آشکار از آن است.

آغاز کتاب:

جو مرغ امر ذی بالی ز آغاز
نه از نیروی حمد آید به پرواز
به مقصد نارسیده بر بریزد
فند زان سان که دیگر بر نخیزد

۹. انیس العاشقین

انیس العاشقین اثر «سید حسین ابیوردی» از نویسندگان سده ی نهم هجری است که با جامی مراد و مکاتبه داشته است. این کتاب را در بیان عشق و حالات آن به نثر آمیخته به نظم، با تعبیرات ادبی و عرفانی، نگاشته است. نویسنده ی این اثر به گلستان سعدی نظر داشته است. (وحید، منزوی، دوره یازدهم، ش ۲)

آغاز کتاب: حمد و ثنا خالقی را، علت کلمته، که مبدأ خلقت وجود خاکیان را به تشریف «و لقد کرّمنا...»

۱۰. روضة الشهداء ۱۱. اخلاق محسنی

روضه الشهداء و اخلاق محسنی، هر دو از «ملا حسین واعظ کاشفی» است. [او در قرن نهم و اوایل دهم هجری می زیست. واعظ در نثر متفنن است. گاه بسیار ساده و موجز می نویسد، خاصه در کتب علمی، و گاه از شیخ سعدی و گلستان تقلید می کند؛ مانند روضة الشهداء و اخلاق محسنی. ولی پیشرفت شایانی در فن نثر ندارد. (سبک شناسی نثر، ج ۳، ص ۱۹۸)

۱۲. طریق التحقیق یا طریقه الحقیقه

طریق التحقیق یا طریقه الحقیقه باید از «سعدی لاهوری» باشد. در تذکره ها از

آیات، احادیث و جملات ادبی فراوان فارسی و عربی همراه است. این رساله در حقیقت نقیضه ای برای گلستان است. (دقت پنجم سعدی شناسی، بسحاق / اطعمه، ص ۳۹۰)

۶. شکایت نامه

شکایت نامه از «محمود ذاتی» از سده ی نهم هجری است. در آن آمده است: وقتی همایون و ساعتی میمون، آخر رمضان المبارک، به تاریخ هشتصد و چهل و یک:

شکایت نامه را بنیاد کردم

دل غم دیده ای را شاد کردم

گفتاری است به نثر مسجع آمیخته به نظم با قالب های: قطعه، رباعی، فرد و مثنوی.

نویسنده ی این اثر به طور مستقیم از گلستان سعدی متأثر بوده است. (وحید، منزوی، دوره یازدهم، ش ۲)

آغاز کتاب: شبی از شب ها نشسته بودم، در مجالست بر اغیار بسته بودم، به کنج کلبه ی اندوه منزوی گشته شده، چون موری ضعیف و غم قوی گشته، در سر سودای گیسوی موی میانی، و در دل شور پسته ی شکر دهانی.

۷. عشق و محبت

عشق و محبت از «محمد فرزند شیخ علی بیدوازی عبداللهی» ملقب به رشید است. (منبع پیشین)

آغاز کتاب: الحمد لله الذی انزل علی عبده الكتاب و لم يجعل له عوجاً. توحید: ای برتر از توهم و غیر از تخیلات...

۸. بهارستان

بهارستان اثر «عبدالرحمان جامی» (۸۱۷-۸۹۸ ق.) است که در سال ۸۹۲ ق. برای فرزندش «ضیاء الدین

۲۲. چهار عنصر

رقعات ۲۳

نکات ۲۴

چهار عنصر، رقعات و نکات از «بیدل دهلوی» است. نثر این آثار با نثر گلستان سعدی از لحاظ به کار بردن سجع و موازنه همانند است، با این تفاوت که فهم زبان سعدی آسان و درک آثار بیدل، به سبب آوردن ترکیبات مغلق و تشبیهات محسوس و غیر محسوس، دشوار است. به خصوص در تألیف «چهار عنصر» از طرز تدوین گلستان متأثر است و بیدل عیناً همان روش را دارد. (سعدی و سخنوران افغانستان، ص ۲۱۸) [ولادت بیدل در ۱۰۵۴ ق. بوده است] این آثار به طور غیر مستقیم متأثر از گلستان سعدی بوده اند.

۲۵. بهار دانش

بهار دانش اثر منشی «عنایت الله آل محمد صالح» است. وی این کتاب را در سال ۱۰۶۱ ق، در ادب و اخلاق نظیر گلستان نوشت و در سال ۱۲۷۹ در هند چاپ شد. (الذریعه، ج ۳، ص ۱۵۸) این اثر به طور مستقیم متأثر از گلستان بوده است.

۲۶. خزان و بهار ۲۷. سراج المنیر

خزان و بهار و سراج المنیر هر دو اثر «محمد شریف بن شمس الدین» متخلص به کاشف است. وی در سال ۱۰۶۳ ق. کتاب «خزان و بهار» را به پیروی از گلستان و «سراج المنیر» را با الهام از آن برای جوانان نوشت. (تاریخ ادبیات هرمان اته، ترجمه شفق، صص ۲۳۱ و ۲۳۲)

۲۸. زینة المجالس

زینة المجالس اثر «مجدالدین محمد حسینی مجدی» در قرن یازدهم است. (گنجینه سخن، صفا، ج ۱، ص ۶۹)

۱۵. روضة العشاق

روضه العشاق از «خرمی تبریزی» از سده دهم هجری است، به نام «ابوالغازی عبدالعزیز بهادرخان» پادشاه بخارا به سال ۹۶۴ ق. این اثر به طور غیر مستقیم متأثر از گلستان سعدی است. (وحید، منزوی، دوره ی یازدهم، ش ۳) آغاز کتاب: منت خدای را جل و علا که انوار هدایتش از قطره ی کیف، چنین گوهر لطیف بر آورد.

۱۶. روضة الاحباب

اثر «سائلی» در سال ۹۲۴ ق. است. «هرمان اته» آن را در شمار مقلدان گلستان آورده است. (تاریخ ادبیات، ص ۱۷۵)

۱۷. نخلستان

نخلستان اثر «قره قضلی» شاعر عثمانی است، متوفایه سال ۹۷۱ ق. (بازیجی، تحسین، اهمیت آثار سعدی)

۱۸. سنبلستان

سنبلستان اثر شاه شجاع الدین [گورکالی] است که در قرن دهم می زیسته است. احتمالاً این اثر را در سال ۹۸۶ ق. نگاشته و متأثر از گلستان سعدی است. (ذکر جمیل سعدی، ج ۱، ص ۲۱۰)

۱۹. کتاب مولانا شیدای بلخی

مولانا شیدای بلخی از شعرا و

نویسندگان قرن دهم هجری است. وی کتابی در تقلید از گلستان سعدی نوشته و از سعدی پیروی کرده است. (تاریخ نظم و نثر در ایران، نفیسی، ج ۱، ص ۶۲۶)

۲۰. انیس العاقلین

انیس العاقلین از ملا قاری گیلانی کاشانی (کوکبی، کوکی) که به سال ۱۰۰۵ ق. نگاشته است. حکایت هایی است به نثر و اخلاقی آمیخته به نظم، سروده ها از خود اوست و از سعدی و دیگران. (وحید، منزوی، دوره ی یازدهم، ش ۳) این اثر به طور مستقیم متأثر از گلستان

سعدی بوده است.

آغاز کتاب:

سبحان من تحدی فی ذاته سواه

فهم خرد به کنه کمالش نبرد راه

۲۱. معدن الجواهر

معدن الجواهر اثر «ملا طرزی» است و آن را در سال ۱۰۲۵ ق. به جهانگیر شاه، امپراتور هند اهدا کرد. این اثر مجموعه ای از حکایات اخلاقی به سبک گلستان است. (تحقیق درباره ی سعدی، هائری ماسه، ترجمه ی یوسفی، ص ۲۴۱)

این اثر به طور مستقیم متأثر از گلستان سعدی بوده است.

۳۹. محبوب القلوب یا شمسه و قهقهه
 محبوب القلوب یا شمسه و قهقهه اثر «میرزا یا ملا برخوردار بن محمود ترکمن خواهی ممتاز» است، که در عهد شاه سلطان حسین (۱۱۰۵-۱۱۳۵) می‌زیست. این کتاب در ابتدا چهارصد قصه داشت و به «محفل آرا» موسوم بود. (تاریخ ادبیات هرمان آه، ص ۲۳۶) «صفا» نیز این اثر را متأثر از گلستان می‌داند و می‌نویسد: «این کتاب را نویسنده در یک مقدمه و پنج باب و خاتمه که هر یک شامل حکایاتی متضمن یک قصه‌ی اصلی است نوشته است. (گنجینه‌ی سخن، ج ۱، ص ۲۳۶) این اثر به طور غیر مستقیم متأثر از گلستان سعدی بوده است.

۳۰. بلبلستان

بلبلستان از محمد فوزی متخلص به مستاری در گذشته به سال ۱۱۶۰ ق. است. این کتاب به نثر و نظم است و در آن از گلستان سعدی و بهارستان جامی و نگارستان کمال پاشا و سنبلستان شیخ شجاع پیروی کرده است. (وحید، منزوی، دوره‌ی یازدهم، ش ۳)

آغاز کتاب: بلبلان حمد و ثنای حضرت خدای ذی الکبریا...

۳۱. شکرستان

شکرستان از منت دهلوی میر قمرالدین حسینی اورنگ آبادی، از نوادگان سید عبدالله مشهدی است. زاده در شاه جهان آباد ۱۱۲۳ ق. و در گذشته به سال ۱۱۹۳ یا ۱۲۰۸ ق. است. او خرقة‌ی نقشبندیه را از پدرش پوشید. این اثر به طور مستقیم متأثر از گلستان سعدی است. (وحید، منزوی، دوره‌ی یازدهم، ش ۴)

آغاز کتاب: منت خدای را جلّت قدرته که طاعتش به توفیقش منوط است و قربتش به عنایتش مربوط

۳۲. حدائق الجنان یا تجزیه الاحرار و تسلیة الابرار

حدائق الجنان یا تجزیه الاحرار و تسلیة الابرار اثر «عبدالرزاق بیک دنبلی آذربایجانی» از نویسندگان قرن دوازدهم هجری است. این کتاب سرگذشت خود او و ترجمه‌ی احوال علما و فضلاء معاصر او و داستان‌هایی از کریمخان زند و خانواده‌ی اوست. ابتدا نام کتاب «حدائق الجنان» بود. بار دیگر در آن تجدید نظر کرد و نامش را «تجزیه الاحرار و تسلیة الابرار» گذاشت. او در این کتاب شیوه‌ی بین و صاف و گلستان شیخ علیه الرحمه را انتخاب کرده است. (سبک‌شناسی نثر، ج ۳، ص ۳۱۹)

۳۳. دبستان خرد

دبستان خرد اثر «محمود اسماعیلی سامی» ملقب به «نعمان خان» است. وی این کتاب را به سال ۱۱۳۵ ق. در اکبرآباد به محمد شاه اهدا کرده است. (تاریخ ادبیات هرمان آه)

۳۴. جامع الاسرار

جامع الاسرار از «نور علی شاه اصفهانی» متخلص به دیوانه و نور علی شاه است. وی در سال ۱۲۱۲ ق در موصل کشته شد. او شاگرد معصوم علی شاه دکنی و یکی از پیشوایان گروه نعمت‌اللهی بود. اثر او به نثر و نظم و مسجع درباری عشق و حسن و دیگر سخنان صوفیه با حکایت‌هایی به روش گلستان است. (وحید، منزوی، دوره‌ی یازدهم، ش ۴)

آغاز کتاب:

سپاس بی قیاس و حمد بی حد

مر آن کنز خفا را باد سرمد

معروف است گویند که حسن علت

غایی ایجاد است و عشق اساس حسن را

بنیاد.

۳۵. سنبلستان

سنبلستان از «محمود میرزا قاجار» (۱۲۱۴-۱۲۷۱ ق.) پسر فتحعلی شاه است. وی این کتاب را به نام پدرش به نثر و نظم در چهار باب نگاشته است:
 ۱. ایضاح ملوک و دیگران ۲. ظرافت
 ۳. الغاز ۴. نامربوط‌های زمان و اقوابیل ناشایست. (وحید، منزوی، دوره‌ی یازدهم، ش ۴)

آغاز کتاب: الحمد علی کل حال، گرم به بوستان فصاحت برند رونق آن فرایم و گر به گلستان بلاغتم بار دهند بر حسن وی افزونی آرم.

۳۶. حجله‌ی خیال

حجله‌ی خیال از «عبدالباقی موسوی اصفهانی» در سده‌ی سیزدهم است. وی این کتاب را به دستور میرزا رضی منشی تبریزی، که وزیر فتحعلی شاه در آذربایجان بود، و به نام شاه نوشت. (منبع پیشین)
 آغاز کتاب: حمد بی حد خدای را جل شأنه که صفات کمالش از نقص بدایت میراست.

۳۷. پریشان

پریشان اثر «قائمی» میرزا حبیب‌الله فرزند محمدعلی گلشن (۱۲۲۲-۱۲۷۰ یا ۱۲۷۲) است. مجتهد الشعرا قائمی این کتاب را به نام محمد شاه قاجار، به نثر و نظم نگاشته و در سی و یک سالگی در ۲۰ رجب ۱۲۵۲ ق. به انجام رسانیده است. (منبع پیشین) این کتاب مجموعه‌ای از حکایات است و رعایت فصول و ابوابی در آن نشده است و تابع نظم و ترتیبی نیست، جز در خاتمه که فصلی مختص به نصیحت ابنای ملوک دارد. (پریشان، به تصحیح اشرف، ص ۵) این اثر به طور مستقیم متأثر از گلستان سعدی است و تقلیدی آشکار از آن است. آغاز کتاب: توانا خدایی که بیخودان

بزم محبت گاهی مست قدرت اویند و گاهی
مست رحمت او .

۳۸. چمن آرا

چمن آرا مجهول المؤلف است . نویسنده در روزگار فتحعلی شاه و محمدشاه می زیسته است و داستان هایی به روش گلستان دارد . (وحید، منزوی، دوره ی یازدهم، ش ۸)

آغاز کتاب: سلطان به پسری شکیل مایل بود، و کیل قبایلش کرد. پسر به دلگرمی که داشت آغاز بی شرمی گذاشت.

۳۹. گنج شایگان

گنج شایگان از «ریاض یروجردی و سپس همدانی» است [میرزا جعفر] و مربوط است به روزگار میرزا تقی خان امیرکبیر. این کتاب به نثر و نظم است، در پنج باب: ۱. معارف یزدانی ۲. مراسم جهانیانی ۳. ترک شاعت ۴. برگ قناعت ۵. آداب موافقت و ادای حق موافقت. (منبع پیشین، ش ۴) این اثر به طور مستقیم متأثر از گلستان سعدی است و تقلیدی آشکار از آن است.

آغاز کتاب: زهی بخشنده ی بی منت و بخشاینده ی بی ضنت، عم نواله، که ذات بی زوالش کرانه ی هستی است.

۴۰. گلستان

گلستان از «شوریده شیرازی» عبدالوهاب فرزند علی اشرف، مشهور به مدرس زنده است. نگارنده به سال ۱۲۷۴ ق. «کلیات سعدی» را گزیده و به نام «نتایج الکلیات» ساخته است. در این گزیده منشآت هست به نثر و نظم به روش گلستان سعدی. کتاب او در یک مقدمه، دو مقاله، یک خاتمه و شش نتیجه است. (منبع پیشین، ش ۵)

این اثر به طور مستقیم متأثر از گلستان

سعدی است.

۴۱. شکرستان

شکرستان از «علی محمد منشی» متخلص به «حکیم» است. او از ادبا و سرایندگان دوره ی قاجار بود، ولی تذکره نویسان از او یاد نکرده اند. کتاب او دارای حکایت های پندآمیزی به نثر و نظم است. (منبع پیشین، ش ۵) نویسنده در این اثر به گلستان نظر داشته است.

آغاز کتاب: شکر و منت خدای را سبحانه و تعالی که دهان جان و خرد به شکر شکر خود شیرین کرد.

۴۲. منشآت قائم مقام

میرزا ابوالقاسم قائم مقام فراهانی در سال ۱۹۳ ق. به دنیا آمد. در شعر نیز قدرتی داشت اما مهم ترین اثرش منشآت اوست. وی در نثر پیرو مکتب گلستان سعدی است. او در سال ۱۲۵۱ ق. کشته شد. (سبک شناسی نثر، ج ۳، ص ۳۴۹)

مؤلف این اثر از سبک نگارش گلستان پیروی کرده و سعی نکرده است از ظاهر آن تقلید کند.

۴۳. باغستان

باغستان اثر «حسینقلی کلهر کرمانشاهی» از نویسندگان دوره ی قاجار است، که به تقلید از گلستان نوشته شده است.

(حدیقه الشعرا، دیوان یکی، ج ۱، ص ۸۰)

۴۴. کتابی به سبک گلستان

سید احمد دیوان بیگی می نویسد: «ادب کرمانشاهی» [از نویسندگان و شعرای دوره ی قاجار] کتابی به سبک و طرز گلستان شیخ سعدی علیه الرحمه عنوان کرده و حکایات خوب نوشته است. لیکن نمی توان برابریش کرد اما در مقام خود خوب است. (منبع پیشین، ص ۱۰۳)

این اثر به طور مستقیم متأثر از گلستان سعدی است.

۴۵. منشآت فاضل خان

«میرزا محمد» [مشهور به امیر نظام گروسی] از طایفه ی بایندر ترکمان (۱۱۹۸-۱۲۵۳ یا ۱۲۵۴) از فصیح ترین نویسندگان دربار فتحعلی شاه است. قائم مقام در منشآت خود بارها از فاضل خان به احترام یاد می کند. او در منشآت خود متأثر از گلستان سعدی بود. (از صبا تانیم، ج ۱، ص ۵۴)

۴۶. منشآت فرهاد میرزا

منشآت «فرهاد میرزا معتمدالدوله» (۱۲۳۳-۱۳۰۵ ق.) فرزند عباس میرزا، نایب السلطنه در منشآتش هم چون قائم مقام پیرو گلستان سعدی است.

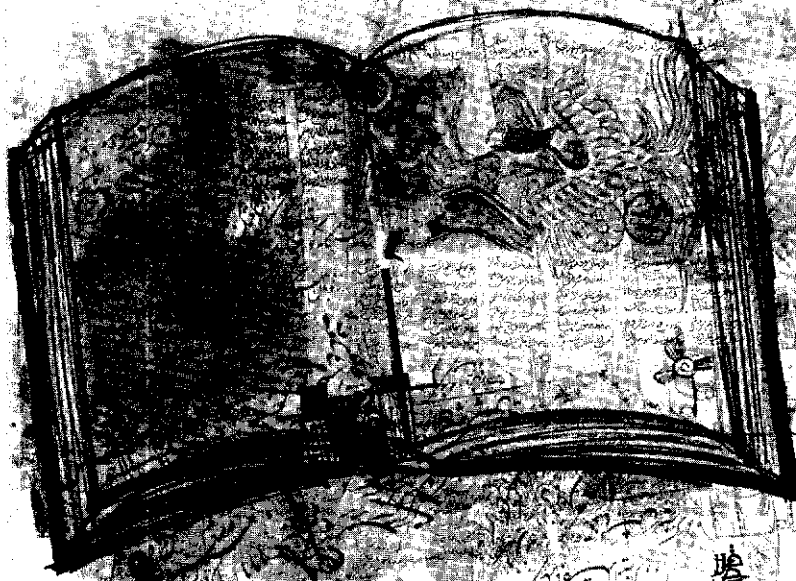
آغاز کتاب: سپاس و ستایش مر خدایی را سزا که از آب و خاک پاک آفریده و او را از همه ی آفریدگان برگزیده، به راز جامه ی دانشش پوشانیده و می از جام بینشش نوشانیده..

۴۷. تضمین گلستان

تضمین گلستان از «غالب دهلوی» میرزا اسدالله فرزند میرزا عبداللہ بیگ از ترکمانان دهلی (۱۲۱۲-۱۲۸۶ ق.) است. این کتاب در لکنه به سال ۱۲۸۵ ق. چاپ شده است. (وحید، منزوی، دوره ی یازدهم، ش ۵)

۴۸. انجمن دانش

انجمن دانش از «وقار شیرازی» میرزا احمد فرزند میرزا کوچک وصال (۱۲۳۲-۱۲۹۸ ق.) از خاندان به نام شیراز است. این کتاب را در یک مقدمه، سه مقاله و یک خاتمه به سال ۱۲۸۱ ق. نگاشته است. (منبع پیشین)

آغاز کتاب: سپاس بی قیاس خداوندی
را سزد، جل سلطانہ.

۴۹. ریاض المحبین

ریاض المحبین از «هدایت طبرستانی»
رضا قلیخان (۱۲۱۵-۱۲۸۸ ق.) فرزند
محمد قلیخان، نگارنده‌ی مجمع الفصحا
جز آن است. این کتاب را به نشر و نظم و
حکایت‌هایی به نام ناصرالدین شاه و
صدر اعظم او در یک مقدمه و دو مقاله
نگاشته است. (منبع پیشین)

آغاز کتاب: محیوی را سپاس که طایر
قیاس بر مطلع جهانش نبرد و سپاس به کنه
کمالش پی نبرد.

بوده است.

۵۰. نمکدان

نمکدان از «جیحون یزدی» محمد
ملقب به تاج الشعراست. در سال ۱۲۵۰ ق
در یزد زاده و در ۱۳۰۲ ق کرمان در گذشته
است. (منبع پیشین)
در این اثر به طور مستقل متأثر از سعدی
بوده است.

آغاز کتاب: حمد موبد محمودی را
جلت قدرته که مناجاتی وی را خواهد بود.

۵۱. نخلستان

نخلستان از «منشی لجمی نرایی»
متخلص به شفیق اورنگ آبادی است. وی
«بساط الغنایم» را نیز در تاریخ هند به سال
۱۲۱۴ ق. نگاشته است. (منبع پیشین، ش ۷)

۵۲. گلستان

گلستان از «محمد شریف» متخلص به
حشمت است. این کتاب به نشر و نظم و در
هشت باب، درست مانند گلستان سعدی
است. باب یکم در سیرت پادشاهان را دارد
تا باب ششم در ضعف و پیری و در این جا
نسخه ناتمام می ماند. (منبع پیشین)
این اثر به طور مستقیم متأثر از سعدی

یکدیگر سرشته است. سبک نشاط شیوه‌ای
میان و صاف و شیخ سعدی است.
(سبک‌شناسی نثر، ج ۳، ص ۳۳۲)

۵۶. خارستان، بهارستان، جان جهان

خارستان، بهارستان و جان جهان از
«علی اکبر فراهانی» (۱۲۶۹-۱۳۲۹ ق.)
است. سه کتاب به نام‌های بالا از او در
دست است. «خارستان» و «بهارستان»
مسوده‌ی «جان جهان» است که در
۱۳۳۵ ق. در تهران چاپ شد. این اثر به
طور مستقیم متأثر از گلستان سعدی بوده
است. (وحید، متزوی، دوره‌ی یازدهم، ش ۷)
آغاز کتاب: الشمس و القمر المنیر
کلاهما

لایبلغان بهاته و جماله

زاده الله تعالی واعز انصاره بیاراید که
با همه شوخ‌چشمی که آن راست، بدین
وسیلت در دیده‌ی متأملان پسندیده آید.

۵۷. ملسان، گلستان

ملسان، گلستان از «میرزا ابراهیم
بدایح نگار تفرشی» مستوفی خاصه
همایونی (۱۲۸۰-۱۳۲۵ ق.) است. وی

آغاز کتاب: منت خدای را جلت
عظمته که ستایش او بر هر شینی فرض
است.

۵۳. قطعات منثوری به سبک گلستان

اثر «سید حسینی طباطبایی اردستانی»
متخلص به «مجمهر اصفهانی». وی در
اواخر قرن سیزدهم به دنیا آمد. از او قطعات
منثوری به سبک گلستان شیخ سعدی باقی
مانده است. (از صبا تا نیما، ج ۱، ص ۲۷)

۵۴. صبح وصال

صبح وصال اثر «میرزا شفیع شیرازی»
متخلص به وصال یکی از بزرگ‌ترین
شعرا ی عهد فتحعلی شاه و محمدشاه
است. کتاب او به طرز گلستان نوشته شده
است. وی در ۱۲۶۲ درگذشت. (منبع
پیشین، ص ۴۰)

۵۵. گنجینه‌ی معتمد

گنجینه‌ی معتمد اثر «میرزا عبدالوهاب
نشاط» است. وی در قرن سیزدهم
می زیست و این کتاب را بر منوال گلستان
شیخ علیه الرحمه نوشته، نظم و نثری در

در خاتمه‌ی کتاب سرگذشت خود را آورده است.

این اثر به طور مستقیم متأثر از گلستان سعدی بوده و تقلیدی آشکار از آن است. (ملستان، به تصحیح صفرزاده، ص ب)

آغاز کتاب: حمد خدای را، عظمت قدرته، که قدرتش موجب حیرت است و صنع اندرش مزید فکرت.

۵۸. رضوان

رضوان از «میرزا آقاخان کرمانی»، میرزا عبدالحسین فرزند عبدالرحیم بردسیری (۱۲۷۰-۱۳۱۴ ق.) است.

این کتاب را در یک مقدمه و چهار موسم و یک خاتمه به نام میرزا محسن خان ضیاءالسمرا و ناصرالدین شاه و سلطان عبدالحمید دوم پادشاه عثمانی به سال ۱۳۰۴ ق. در سعدآباد عثمانی نگاشته است. این اثر به طور مستقیم متأثر از گلستان سعدی بوده است. (وحد، منزوی، دوره‌ی یازدهم، ش ۸)

آغاز کتاب: تعالی ذات لم یزل که وحدتش منشأ کثرت است و به وصف اندرش مزید حیرت، هر تنزیه که خوانیش تعطیل ذات.

۵۹. خرابات فقیر

خرابات فقیر از «فقیر اصطهباناتی شیرازی»، میرزا علی فرزند میرزا محمدباقر واعظ، مشهور به معین الشریعه است. این کتاب را در یک مقدمه و چهار باب و یک خاتمه به نثر و نظم نگاشته است و به سال ۱۳۴۲ ق. چاپ شده است.

آغاز کتاب: حکیم علی الاطلاق را بندگی رواست.

۶۰. خارستان

خارستان از «ادیب کرمانی» میرزا قاسم فرزند زین العابدین است. به سال ۱۳۴۸ ق.

در گذشته است. وی این اثر را به لهجه کرمانی و بافندگان آن سامان، به نثر و نظم، در یک اصل و دوازده فرع نگاشته است. (منبع پیشین)

۶۱. ترجمه‌ی کتاب حاجی بابا اصفهانی

ترجمه‌ی کتاب «حاجی بابا اصفهانی» اثر جیمز موریه، که توسط میرزا حبیب اصفهانی صورت گرفت. به گفته‌ی «بهار»: «گاهی در سلاست و انسجام و لطافت و پختگی مقلد گلستان است.» (سبک‌شناسی نشر، ج ۳، ص ۳۶۶) این ترجمه به طور غیرمستقیم متأثر از گلستان سعدی است.

۶۲. التفاصیل

التفاصیل از «فریدون توللی» فرزند جلال جلال زاده است. وی به سال ۱۲۹۶ ش در شیراز به دنیا آمد. این کتاب اثری انتقادی و به شیوه‌ی گلستان است و در تهران در سال ۱۳۳۱ چاپ شده است. (منبع پیشین)

۶۳. کاروان

کاروان اثر «فریدون توللی» است. وی در این کتاب به ارائه‌ی نوعی نثر مسجع و موزون و طنزآمیز پرداخته است. (انواع نثر فارسی، فسانی، ص ۱۶۵) نویسنده‌ی این اثر به گلستان سعدی نظر داشته است.

۶۴. حکایات حجازی

نخستین مجموعه‌ی حکایات «محمد حجازی» به نام «آینه» در سال ۱۳۱۲ منتشر شد. وی در سال ۱۳۱۹ بعضی از آن حکایات‌ها را با حکایات‌های تازه‌ی دیگری در مجموعه‌ای به نام «اندیشه» انتشار داد. «آینه» ۹۵ و «اندیشه» ۶۰ حکایت دارد. در این حکایات نمونه و سرمشق او نثر

سعدی در گلستان است. (از صبا تانیم، ج ۱، ص ۲۴۸)

نویسنده‌ی این اثر به گلستان سعدی نظر داشته و به طور غیرمستقیم متأثر از آن بوده است.

۱. آربین پور، بیجی، از صبا تانیم، ج اول، ج هشتم، زوار، ۱۳۸۲
۲. آقابزرگ تهرانی، محسن، الذریعه الی تصانیف الشیعه، علینقی منزوی، ج اول، تهران، نشر نجف، ۱۳۵۵ ق
۳. اته، هرمان، تاریخ ادبیات فارسی، ترجمه‌ی رضازاده شفق، ج اول، تهران، بنگاه نشر و ترجمه‌ی کتاب، ۱۳۵۶
۴. اشرف، اسماعیل، تصحیح پریشان قانلی، شیراز، کتاب فروشی محمدی، ۱۳۳۸
۵. بچکا، جری، سعدی در چکسلواکی، ذکر جمیل سعدی، ج ۱، ج اول، تهران، کمیسیون ملی یونسکو و وزارت ارشاد، ۱۳۶۴
۶. بهار، محمدتقی، سبک‌شناسی نثر، ج ششم، تهران، امیرکبیر، ۱۳۷۰
۷. خزالی، محمد، شرح گلستان سعدی، ج پنجم، تهران، جاویدان، ۱۳۶۳
۸. رستگار فسائی، منصور، انواع نثر فارسی، ج اول، تهران، سمت، ۱۳۸۰
۹. رستگار فسائی، منصور، بسحاق اطعمه شیرازی، به اهتمام کوروش کمالی سروستانی، دفتر پنجم سعدی‌شناسی، ج اول، شیراز، مرکز سعدی‌شناسی، ۱۳۸۱
۱۰. صفا، ذبیح‌الله، تاریخ ادبیات در ایران، ج پنجم، تهران، توس، ۱۳۶۶
۱۱. صفا، ذبیح‌الله، گنجینه‌ی سخن، ج اول، تهران، دانشگاه تهران، ۱۳۵۰ و ۱۳۷۰
۱۲. قویم، عبدالقیوم، آثار سعدی و سخنوران افغانستان، مقالاتی درباره‌ی زندگی و شعر سعدی، به کوشش منصور رستگار فسائی، ج اول، تهران، امیرکبیر، ۱۳۷۵
۱۳. ماسه، هانری، تحقیق درباره‌ی سعدی، ترجمه‌ی غلامحسین یوسفی و محمدحسین مهدوی اردبیلی، ج دوم، تهران، توس، ۱۳۶۹
۱۴. منزوی، احمد، تتبع در گلستان سعدی، وحید، دوره‌ی یازدهم، سال ۱۳۵۲
۱۵. یازجی، تحسین، اهمیت آثار سعدی در امپراتوری عثمانی و دوران جمهوریت ترکیه، ذکر جمیل سعدی، ج ۳، ج اول، تهران، کمیسیون ملی یونسکو و وزارت ارشاد، ۱۳۶۴